

Nederlands Tijdschrift voor Kerk en Recht, Bijdrage, 2(2008), 21-33

De kerkelijk werker en het ambt¹

A. van de Beek

1. Inleiding

In de tweede helft van de twintigste eeuw is er in de grote protestantse kerken in Nederland veel gediscussieerd over het ambt. In de Nederlandse Hervormde Kerk heeft dat tot twee intensieve studies geleid, die echter niet tot consensus hebben kunnen leiden. Eerst was er rapport van de commissie Van Ruler-Dokter,² dat door de synode niet werd aanvaard omdat het te hoogkerkelijk was. Een volgend rapport van Berkhof³ werd als te laagkerkelijk beschouwd en voor anderen was er juist een teveel aan ‘tegenover’ van het ambt.

Het lot van deze twee rapporten is typerend voor de ambtsdiscussie in de protestantse wereld: bij elke bewering over het ambt wordt een tegenwerping gemaakt die vervolgens ook weersproken wordt – en zo tot in het oneindige. Kortom: er is wel een ambtsdiscussie maar geen ambtsvisie. Dit gebrek aan een heldere visie op het ambt komt juist in de discussie over de pastoraal werker duidelijk aan het licht.

2. Competenties

Het is opvallend dat de discussie over het ambt met name in de PKN de laatste decennia hoofdzakelijk gevoerd wordt in het kader van de vraag over de positie van de pastoraal werker – of beter: van de vraag waarom een pastoraal werker niet de bevoegdheden van een predikant kan krijgen. Bij gebrek aan ambtsvisie komt men al spoedig bij algemene, niet specifiek kerkelijke categorieën terecht als afwegingscriteria. Deze bewegen zich vooral op het terrein van het leidinggeven. Vanouds was aan het ambt de leiding van de gemeente of de kerk toevertrouwd. Aangezien

¹ Ik beperk me in dit artikel tot het ambt van predikant, waarop de discussie zich met name heeft toegespitst. Dat is overigens voor mij niet alleen een praktisch argument. Steeds meer kom ik tot de overtuiging dat de ouderlingen en diakenen zoals die in de protestantse kerken worden opgevat, niet een ambt in de eigenlijke zin bekleden.

² A.A. van Ruler was voorzitter van de commissie en W. Dokter was secretaris. Het rapport werd onder beider naam bekend. Het rapport van de commissie Van Ruler-Dokter werd in 1965, toen het op de synode besproken was, niet door de synode aangenomen en aanvankelijk ook niet gepubliceerd. Pas in 1974 werd het onder de titel *Het kerkelijk ambt* alsnog gepubliceerd door de Generale Synode van de NHK.

³ Het rapport van H. Berkhof, *Wat is er aan de hand met het ambt?* (Generale Synode van de NHK, 1971) werd door de synode evenmin aanvaard.

we niet weten wat het ambt is, kunnen we dit leidinggeven niet specifiek definiëren en moeten we dus onze toevlucht nemen tot algemene theorieën over goed leiderschap.

Waarom moet goed leiderschap voldoen? Daarmee komen we terecht bij het modewoord ‘competenties’. Elk discussiestuk over het ambt waarvan de opsteller zich respecteert, houdt zich bezig met de competenties van degenen die leiding geven aan de gemeente. Aan welke competenties moet de predikant voldoen? In de regel zijn dat een aantal opleidingscompetenties en een aantal persoonlijkheidscompetenties. De laatste worden samengevat onder het hoofde ‘geschiktheid’ voor het ambt en de aandacht daarvoor is aanzienlijk toegenomen.⁴ Bij de opleidingscompetenties wordt aandacht gegeven aan de ontwikkeling van kritisch vermogen, goede argumentatie, etc. Vooral de academische vaardigheden en de daarmee gepaard gaande academische habitus van de predikant moeten daarbij in het oog gehouden worden.

De nadruk op competenties heeft onder meer tot gevolg dat de agogische component in de opleiding sterk is toegenomen. Ten opzichte van de Angelsaksische wereld loopt Nederland daarin trouwens nog behoorlijk achter. Maar juist die aandacht voor de agogische kwaliteiten van de predikant maakt de discussie over de pastoraal werkers zo lastig. Want pastoraal werkers zijn in de regel juist bij uitstek agogisch geschoold. Als agogische competenties het verschil moeten uitmaken, dan is het lastig om pastoraal werkers niet volledig toe te laten tot het ambt. Dan blijft alleen over het verschil in agogische training: op academisch of op HBO niveau.

Wat is het verschil tussen beide? Dat laat zich het makkelijkst samenvatten in ‘wetenschappelijke distantie’. Kenmerkend voor de academisch gevormde persoon is kritische distantie ten opzichte van onderzoeksgegevens, van eigen vooroordelen, van meningen van anderen. Het verwerven van die competenties mag je van goed leiderschap op hoog niveau verwachten. En de kerk kan niet zonder leiderschap op hoog niveau, zowel vanwege de complexiteit van de huidige samenleving waarin de kerk zich bevindt, als vanwege het feit dat ook veel gemeenteleden tegenwoordig hoog zijn opgeleid. De predikant moet met hen op hoog niveau in gesprek kunnen gaan.

⁴ Binnen de NHK was de verantwoordelijkheid voor de geschiktheid aanvankelijk geheel toevertrouwd aan de kerkelijke hoogleraren. Deze stond niet zelden op gespannen voet met twee andere taken: met de beoordeling van de studieresultaten en meer nog met de pastorale begeleiding van de studenten. Onder druk van een toenemend aantal problemen met predikanten in de gemeente is toen besloten tot de instelling van geschiktheidscommissies met deskundigen op het gebied van personeelsbegeleiding, psychologen en ervaren predikanten. Dit model is door de PKN overgenomen.

Academische distantie is het vereiste opleidingsniveau van de predikant. Dat is echter wat de meeste gemeenteleden juist *niet* zoeken. Zij willen nabijheid, directe betrokkenheid. Juist de academische distantie veroorzaakt dat veel gemeenteleden de voorkeur geven aan de pastoraal werker boven de dominee. De pastoraal werker is veel meer nabij. Dan blijft er voor de academisch geschoolde predikant niets anders over dan zich agogisch nog sterker te laten scholen zodat de distantie en de nabijheid in optimale subtiliteit worden verweven.

Vanwege de focus op leiderschap en de daarbij behorende competenties blijkt de discussie over de HBO opgeleide en de academisch opgeleide erg lastig en buitenstaanders kunnen zich moeilijk aan de indruk onttrekken dat het uiteindelijk om niets anders gaat dan om het beschermen c.q. veroveren van verworven rechten. Die strijd speelt zich dan op twee niveau's af: tussen instellingen en tussen personen. Academische instellingen hebben er alle belang bij de deur naar het ambt voor HBO'ers dicht te houden. Het zal hun immers veel studenten kosten als die open gaat en de studentenstroom is toch al dun. HBO-instellingen hebben er alle belang bij om de toegang tot het predikantschap voor hun studenten zo makkelijk mogelijk te maken. Bijgevolg wordt een discussie over het predikantschap in een synode makkelijk een gevecht tussen vertegenwoordigers van universiteiten en HBO-instellingen met voorspelbare posities. Het wordt ook makkelijk een discussie tussen ouderlingen of commissieleden met een HBO-achtergrond en predikanten die hun eigen beroepsgroep willen verdedigen. Men kan zich toch moeilijk aan de indruk onttrekken dat, zoals Post aangeeft, de discussie die is van een professionele beroepsgroep die zich wil afschermen tegen nieuwe ontwikkelingen.⁵

Samengevat: de huidige discussie zit op een dood spoor en dat komt vooral omdat er geen ambtsvisie is en het debat dus alleen vanuit de functionaliteit kan worden gevoerd. Dan is het uiterst moeilijk om staande te houden dat alleen een academisch opgeleide predikant voorganger van de gemeente kan zijn, omdat uit de praktijk nu eenmaal blijkt dat HBO-opgeleiden uitstekend functioneren in alle taken die een dominee doet. Zij missen alleen de bevoegdheidscompetentie de sacramenten te bedienen, maar dat is een keuze die functioneel niet te verdedigen is. Voor dopen en de tafelformules uitspreken heeft men geen bijzondere opleiding nodig. Het is puur een kwestie van toestaan.

Als er in het functionele denken over de organisatie van de kerk al een specifieke plaats zou zijn voor de academisch opgeleide theoloog dan zit die niet in het leidinggeven maar in de rol van de theologisch deskundige.

⁵ H. Post, *De kerkelijk werker en het ambt*, Kampen: Kok, 2006.

In de kerkorde van de PKN is die mogelijkheid al lang erkend: de predikant hoeft geen voorzitter van de kerkenraad te zijn. Dat kunnen anderen misschien veel beter. Het is voor de dominee genoeg om zijn of haar theologische inbreng te geven.

Opmerkelijk is dat kerkordelijk bij het voorzitterschap van de ambtelijke vergaderingen deze functionele benadering volledig is geaccepteerd, terwijl men deze bij de sacramentsbediening niet aanvaardt. Kennelijk wordt de leiding van de ambtelijke vergaderingen minder als ‘ambtelijk’ gezien dan de bediening van het sacrament. Dat de ambtelijke vergaderingen bij uitstek de plek zijn waar de beslissingen in de kerk vallen en dus het geordineerde ambt een beslissende rol zou moeten spelen, wordt kennelijk over het hoofd gezien. De onderliggende redenering is immers precies de omgekeerde van die tegen het toelaten van HBO’ers tot het predikantschap: elk kan leiding geven aan een ambtelijke vergadering..

3. Ambtsvisies

Nu is het niet zo dat er helemaal geen ambtsvisies zijn in het protestantisme. Het gaat inderdaad om ambtsvisies, in het meervoud. Daarin zijn drie hoofdlijnen te onderscheiden:

- a. Allereerst is er een visie op het ambt waarin het functionele tot paradigma is verheven. Met name Dingemans heeft deze lijn ontwikkeld.⁶ Hij schaaft zich daarmee in een breed denken over het leiderschap van de gemeente zoals dat vanuit het congregationalisme is ontwikkeld. Het eigenlijke van de kerk zijn de gelovige gemeenteleden en zij voegen zich samen in een organisatorisch verband. Daarin zijn functies nodig om alles naar behoren te laten lopen en leiderschap is er daar een van.

Waar het functionele tot principe is verheven, verloopt de discussie weinig anders dan waar bij gebrek aan overeenstemming over het ambt men pragmatische oplossingen moet zoeken, zoals dat de afgelopen decennia in de kerken het geval is geweest. Eerder wordt daaraan een theoretische grondslag gegeven zodat het functionele debat minder wringt omdat er geen ideële tegenstem en kwaad geweten bestaat. Bij een functionele leiderschapsvisie voor de kerk is er weinig reden om het predikantschap niet open te

⁶ G.D.J. Dingemans, *Een huis om in te wonen: Schetsen en bouwstenen voor een kerk en een kerkorde van de toekomst*, 's-Gravenhage: Boekencentrum, 1987.

stellen voor degenen die daarvoor vanuit agogisch oogpunt het meest geschikt zijn.

Het maakt daarbij niet wezenlijk uit of men de kerk allereerst ziet als een functie van de dienst aan de wereld, waarin ook het ambt een rol speelt, of meer als op zichzelf staande gemeenschap waarbij het ambt de interne organisatie dient. In beide gevallen bepaalt het functionele leiderschap het denken.

- b. Het functionele denken heeft het in de protestantse kerken uit de gereformeerde traditie nooit helemaal kunnen winnen (en nog minder bij de lutheranen). Er is steeds weer een tegenstem die het specifieke van het ambt zoekt in een tegenover van het ambt ten opzichte van de gemeente.⁷ De kern daarvan wordt uitgedrukt door het woord ‘Christusrepresentatie’. In het ambt wordt Christus vertegenwoordigd voor de gemeente en in een meer apostolaire kerkvisie: voor de wereld.

Deze representatie is niet ontleend aan specifieke kwalificaties van de persoon maar aan de bevestiging, in uiterste instantie aan de ordinatie. Het gaat niet om competenties maar om gezag dat aan de betreffende persoon verleend is. De manier waarop de persoon is aangewezen is daarbij van ondergeschikt belang. Ook als deze plaatsvindt door middel van democratische verkiezing door de gemeente dan geldt toch het adagium: ‘door de gemeente en mitsdien van God zelf geroepen’.⁸

Deze hoogambtelijke visie staat in een heel ander perspectief dan het functionele denken. Voor de beslissing of HBO-opgeleiden als predikant kunnen worden bevestigd, maakt het echter geen verschil. Juist omdat het om een gezagscompetentie gaat, maakt het niet uit aan wie die verleend wordt. Bij wijze van spreken kan die aan iedereen verleend worden. Op het moment dat men argumenteert dat dat gezag niet zomaar aan ieder verleend kan worden, omdat men op een verantwoorde manier dat leiderschap moet kunnen vervullen, zijn we weer terug bij de functionele discussie. Het ambt is dan alleen een extra gezag dat aan de bestaande voorwaarden wordt toegevoegd.

Noch een functionele noch een hoogambtelijke, in laatste instantie sacramentele, ambtsvisie dragen dus iets bij aan de discussie over het toelaten van HBO’ers tot het predikantschap.

⁷ A.A. van Ruler, *Waarom zou ik naar de kerk gaan?*, 2^e dr., Nijkerk: Callenbach, 1970.

⁸ Klassieke Gereformeerde Formulier voor de Bevestiging van Dienaren des Woords: vraag 1: ‘Bent u er van overtuigd dat u door de gemeente en mitsdien door God zelf tot deze heilige dienst geroepen bent?’

- c. Dat wordt pas anders als er een inhoudelijk criterium wordt toegevoegd aan het predikantschap. Dat is de klassieke lijn van het gereformeerde protestantisme. Als we al willen spreken over een gereformeerde ambtsvisie dan is het de visie dat het predikantschap bediening van het Woord is.⁹ Die visie wordt allerm minst door allen in de protestantse kerken meer gedeeld, laat staan dat deze functioneert als sturend principe, maar het is wel de klassieke dominante lijn.

Door het inhoudelijke criterium van de bediening van het Woord is het mogelijk vereisten aan het leiderschap van de predikant te stellen die puur agogische leiderschapscompetenties te boven gaan. De predikant moet in staat zijn het Woord uit te leggen en present te stellen. Dat vereist een bepaalde opleiding. Klassiek was daarin de studie van de grondtalen fundamenteel. Daarmee lijkt een heldere lijn getrokken. Wie geen Grieks en Hebreeuws kent op een niveau dat nodig is om zelf de Schrift te exegetiseren en kritisch te staan tegenover allerlei interpretaties uit heden en verleden, kan geen predikant worden als dienaar van het Woord. Daarmee is een krachtig argument voor de academische opleiding gesteld en het is dan ook dit argument dat het zwaarst weegt in kerkelijke discussies.

Dit argument is echter de laatste eeuwen in toenemende mate sleets geraakt. Naarmate we ons meer bewust worden van de hermeneutische complexiteit van de exegese van teksten wordt de uitlegger en zijn of haar context en vooroordelen steeds meer belangrijk. Voor het goed verstaan van teksten en hun werking in het heden is niet alleen kennis van de taal waarin ze oorspronkelijk geschreven zijn nodig, maar ook kennis van de context waarin ze nu functioneren en vooral kennis van de impliciete vooroordelen waarmee uitleggers teksten tegemoet treden. Daarom zou ideologische ontmaskering wel eens belangrijker kunnen zijn om teksten goed te laten werken dan kennis van het verschil tussen een aoristus en een imperfectum. Het primaat van de interpretatie ligt dan niet meer bij de filologie en grammatica maar bij de functie die teksten hebben en hadden. Filologie of grammatica kan daarbij hooguit een hulpmiddel zijn.

Bediening van het Woord wordt in dit perspectief niet zo zeer present stellen van het objectieve Woord, dat de exegeet zo goed mogelijk probeert te verstaan, maar een kritisch

⁹ Klassieke Geformeerde Formulier voor de Bevestiging van Dienaren des Woords: 'in de eerste plaats moeten zij het Woord van God zuiver en onverkort aan hun gemeente verkondigen.' Zie E.A.J.G. van der Borcht, *Het ambt herdacht. De betekenis van het ambt in de Gereformeerde theologie in de oecumenische discussie*, Zoetermeer: Meinema, 2000.

doordenken van wat de woorden van de verkondiging bewerken.

Voor deze taak is een kritische scholing van groot belang. Hier komt de wetenschappelijke competentie duidelijk boven de horizon. Voor deze taak is het aanleren van vaardigheden, zelfs niet de beste agogische vaardigheden, niet voldoende. Het vraagt een uiterst kritische competentie die nu juist in het WO wordt aangeleerd.

Het merkwaardige is nu dat in de kerk *preken* wel is toegestaan aan mensen die niet als predikant zijn bevestigd en de *bediening van de sacramenten* niet. Er is wel een voortdurende weerstand tegen het verlenen van preekbevoegdheid aan niet predikanten, maar die weerstand is aanmerkelijk minder dan die tegen het verlenen van de sacramentsbevoegdheid. Met name Van Ruler heeft van deze nood een deugd gemaakt door het onderscheid tussen verkondiging van het evangelie en bediening van het Woord.¹⁰ Het evangelie kan door velen verkondigd worden, maar de bediening van het Woord is aan de bevestigde – zeg: geordineerde – predikant voorbehouden.

Daarbij doen zich echter twee complicaties voor: allereerst is daar hetzelfde probleem als bij de Christusrepresentatie: het geeft geen enkel inzicht waarom juist daarvoor een academische opleiding nodig zou zijn. Waarom is er wel een academische opleiding nodig voor bediening van het Woord en niet voor de verkondiging van het evangelie? Het is immers een puur ambtelijk verschil, een verschil in bevoegdheidscompetentie en niet in opleidingscompetentie. De tweede moeilijkheid vloeit hieruit onmiddellijk voort: welk gemeentelid onderscheidt het verschil tussen bediening van het Woord door de bevestigde predikant en een preek van een ander die een consent heeft gekregen?

Waar dus een argument leek te zijn om een academisch niveau te vereisen – de verkondiging van het Woord – daar wordt het door de kerk zelf weer onderuit gehaald door anderen toe te laten *ook* te preken en het eigenlijke van de woordbediening sacramenteel in te vullen, wat geen argument is voor een specifiek opleidingsniveau.

4. Waaron een ambt?

Er blijken in de kerk verschillende benaderingen te zijn, hetzij meer functioneel hetzij meer hoogambtelijk, maar geen daarvan wordt consistent gehanteerd. Bijgevolg verloopt de discussie over de pastoraal werker en

¹⁰ A.A. van Ruler, *Reformatiorische opmerkingen in de ontmoeting met Rome*, Hilversum: Paul Brand, 1965.

het ambt, die eigenlijk een discussie is over twee opleidingstypen, HBO en WO, hoofdzakelijk volgens ad hoc argumenten. Elk argument is niet alleen vanuit andere perspectieven makkelijk te weerstaan, maar wat erger is: elk argument blijkt te behoren bij een inconsistent model, waarbij de praktijk van het kerkelijke leven reeds lang de onderliggende verbanden heeft opgelost. Daarom komt de discussie niet verder. Als deze al verder gaat in een bepaalde richting dan is het de nood van de praktijk die deze stuurt. Op den duur zal het predikantentekort wel dwingen tot een verbreding van de toelating tot het ambt van predikant. Maar de praktijk kan in de kerk moeilijk het criterium worden. Mocht dat bij het ambt niet meteen duidelijk zijn, dan hoeven we maar even de blik op de ethiek te slaan om te weten dat de praktijk niet de norm kan zijn. Niet de menselijke behoeften maar de waarheid is de norm.

Is er nu niet een criterium te vinden waarmee een heldere ambtsvisie kan worden ontwikkeld en dat richting geeft aan discussies, niet alleen over opleidingen en over pastoraal werkers, maar ook over andere aspecten van het ambt? Ik ben van oordeel dat er inderdaad zo'n criterium is. We hoeven dat zelfs niet te ontwikkelen want het is gegeven met de oorsprong van het ambt zelf. Ik kan het ook anders zeggen: als het over waarheid gaat en niet om de waan van de dag, dan gaat het over Christus die de waarheid is. Christus is dus de norm voor wat het ambt is.

Nu bedoel ik dit niet in de zin van de traditionele Christusrepresentatie. Daarin vertegenwoordigt de priester Christus in persoon. Het gaat er veel meer om dat we bedenken dat Christus in zijn leven, sterven en opstanding de norm is voor de gehele theologie en dus ook voor het denken over het ambt. Christus is niet een abstract begrip, maar een persoon die op aarde leefde in de eerste eeuw, in Palestina. Toen en daar is het heil tot stand gebracht, de waarheid geopenbaard, de dood en de zonde overwonnen. Juist in de protestantse ambts-theologie zou dat uitdrukkelijk naar voren moeten komen: het is eens en voor altijd volbracht door Jezus. Daar en toen is het geschied.

Omdat de waarheid gebonden is aan een specifieke persoon, aan een specifieke plaats en een specifieke tijd, moet deze aan ons bemiddeld worden, niet alleen als *brutum factum* maar ook in haar interpretatie. Dat roept de vraag op: hoe bewaken we dat de waarheid niet door de gang van de geschiedenis, door alle mogelijke invloeden wordt verduisterd, veranderd, vergeten? Al heel vroeg heeft de kerk daartoe drie instrumenten ontwikkeld: de canon, het credo en het ambt.¹¹

¹¹ Vgl. E.P. Meijering, *Geschiedenis van het vroege Christendom: Van de jood Jezus van Nazareth tot de Romeinse keizer Constantijn*, Balns, Amsterdam, 2004: 237-250.

De canon is het eerste: door het gebeuren en zijn betekenis vast te leggen bescherm je het tegen de slijtage van de tijd en de overmaat van het cumulatieve proces van contextuele presentaties. De Schrift van het Nieuwe Testament is een belangrijk middel tot bewaking van de waarheid over Jezus Christus. Doordat trouwens van meet af aan, reeds door Jezus zelf, gezegd is dat de Schriften van het Oude Testament eveneens van Hem getuigen, wordt zijn betekenis door de hele Bijbel aan generaties na zijn verschijning doorgegeven.

De Schrift alleen blijkt echter niet voldoende. Mensen blijken teksten verschillend uit te leggen. Petrus klaagt er al over dat sommigen Paulus verdraaien en trouwens ook de overige Schriften.¹² Allerlei stromingen beriepen zich op de Schrift, waarbij niet alleen de keuze van accenten maar evenzeer het toegepaste interpretatiemodel erg kon verschillen. Daarom waren er van meet af aan andere zekeringsinstrumenten nodig.

Zo komen we bij het tweede instrument: het credo. De *regula fidei* geeft oriëntatie bij de interpretatie van de Schrift. Niet elke uitleg is mogelijk en toegestaan. Er is een autoratieve regel waardoor een interpretatiegeschiedenis ontstaat waarvan niet mag worden afgeweken.¹³

Er is echter ook een instantie nodig die de interpretatie volgens de *regula fidei* bewaakt: allereerst *of* die wordt toegepast en vervolgens ook *hoe* die wordt toegepast. Men kan de *regula fidei* ook verkeerd gebruiken. Dat bleek al in de tweede eeuw toen Marcion de christologische credo's isoleerde van het onderliggende gedachtegoed over God als de almachtige Schepper. Toen moest dat expliciet aan de *regula fidei* worden toegevoegd. Dat is geen vernieuwing, maar slechts vaststellen van wat van meet af in de traditie begrepen was, alleen tot dan toe niet expliciet hoefde te worden uitgesproken. Daarom zijn er mensen nodig die in hun denken, geloven en leven meedragen wat niet officieel is vastgesteld maar wat intrinsiek tot de geloofstraditie behoort. Voor het bewaken van dit proces is het ambt nodig: mensen die aangewezen zijn om te waken voor de juiste leer en interpretatie van de Schrift.

De drie instrumenten om de overdracht te bewaken, canon, credo en ambt, kunnen niet van elkaar los worden gezien: men kan zich niet op de Schrift beroepen zonder dat te doen in het perspectief van het credo en men kan daarbij niet om het gezagvolle oordeel van de ambtsdragers heen. Men kan zich evenmin op zijn ambt beroepen om waarheid te claimen als die claim niet in overeenstemming is met de Schrift en de *regula fidei*.

¹² 2 Petrus 3:15v.

¹³ Cf. Vincentius van Lerinum (*Commonitorium* 2,6): 'Wat overal, altijd en door allen geleerd is.'

Nu is het probleem in de hedendaagse ambtsdiscussie dat deze gevoerd wordt los van de eigenlijke aanleiding: het overbruggen van de *historical gap* tussen Jezus en ons. Het gaat over het leiding geven aan de gemeente in het heden, het gaat over het tegenover van Christus in het heden en het gaat over de interpretatie van de Schrift als een boek waarover we nu beschikken: het gaat meer over de tekst dan om Hem naar wie de tekst verwijst. Kortom: we gaan met de instrumenten om zonder besef van de historische distantie. Dan kan men met de Schrift en het leidinggevende aspect van het ambt nog uit de voeten. De bijbel hebben we tenslotte in handen en we kunnen die uitleggen in zijn betekenis voor nu. Er is een gemeente waaraan leiding moet worden gegeven. Als we beiden al op elkaar willen betrekken, dan wordt dat al heel gauw dat we zoeken naar een schriftberoep voor de ambtelijke structuur, maar omdat het schriftberoep niet los van de andere instrumenten kan worden gehanteerd, levert dat niets op. Het schriftberoep richt zich op informatie over het ambt in de bijbel terwijl dat helemaal niet de verhouding tussen ambt en schrift is. Het ambt dient oorspronkelijk juist om het juiste schriftberoep te bewaken en kan dus nooit door het schriftberoep gefundeerd worden. Dat zou de befaamde Von Münchhausen truc zijn.

De nadruk op het heden tendert ertoe het derde instrument, het credo, helemaal uit te sluiten uit de ambtsdiscussie. De *regula fidei* is overgeleverd uit het verleden en dat kan voor mensen aan het begin van de eenentwintigste eeuw nauwelijks meer gezaghebbend zijn. Ook hier gaat het er niet om of er in de belijdenis iets staat over het ambt. Het gaat er veel meer om dat het ambt de *regula fidei* moet bewaken en dat men alleen zo de Schrift kan verstaan.

Nu is de overbrugging van de kloof tussen verleden en heden als het gaat om de canon vastgelegd in een boek: de bijbel. De *regula fidei* is in de eerste eeuwen ook grotendeels vastgelegd, maar bleek steeds weer te moeten aangescherpt vanuit datgene wat overal, altijd en door alleen geloofd was, maar tot dan toe niet expliciet was. Het ambt is echter gebonden aan sterfelijke mensen. De ene generatie volgt op de andere. Aangezien het gaat om het overbruggen van the *historical gap* kan men niet elke generatie opnieuw beginnen. Het gezag van het ambt moet niet alleen formeel maar ook inhoudelijk overgedragen worden. Dat betekent dat het ambt niet zonder een of andere vorm van apostolische successie kan.¹⁴ En daar wringt nu volgens mij precies de schoen in het huidige

¹⁴ Reeds Ignatius beklemtoont de rol van de bisschop voor het bewaren van de kerk (zie vooral zijn brief aan de Philadelphiërs en verder aan de Tralliërs 2, 7 en 13 en aan de Smyrnaeërs 8v). Cyprianus heeft dit verder uitgewerkt, met name in zijn boek *De unitate ecclesiae*; zie ook Brief 63,1 (*Epistola ad Caecilium de sacramento Dominici calicis*, MPL 4: 372-389). Calvijn (zie vooral *Institutie* IV,1 en 3) heeft zijn gedachtegang vrijwel onveranderd overgenomen.

debat waardoor we geen stap verder komen. Voor mensen met het korte historische geheugen van mensen van nu kan niet alleen de *regula fidei* niet functioneren. Zij willen ook de vraag van de leiding van de kerk a-historisch oplossen, in een functioneel leiderschapsmodel. Dat wringt fundamenteel met de claim van gezag dat op waarheid – en dus het ultieme gelijk – berust. Aangezien men leiderschap en waarheid niet meer met elkaar kan verbinden en toch leiderschap en waarheid beide in de kerk wil handhaven en bovendien vanouds beide verbonden waren, komen we in een hopeloze discussie terecht. Het is dus de keus: óf de waarheid óf het functionele leiderschap opgeven, en aangezien waarheid in het christendom niet *senkrecht von oben* komt maar door de geschiedenis is overgeleverd, ontkomen we niet aan de keuze tussen apostolische successie en de waan van de dag.

5. Aanstelling tot het ambt

Wat betekent dit nu voor de discussie? Allereerst dat we niet moeten inzetten met competenties, opleiding of predikantentekort, al dan niet met noodvoorziening, zoals steeds meer gebeurt. We moeten inzetten bij het besef dat de gemeente geleid moet worden door mensen die haar kunnen bewaren bij de traditie waarin Christus ons wordt overgeleverd. Daartoe moeten mensen aangesteld worden aan wie dit kan worden toevertrouwd door de generatie die hun voorging. Dat is de kern van de apostolische successie. De ambtsdragers die dienen, dragen hun werk over aan nieuwe mensen. Deze moeten het vertrouwen van degenen hebben die hun voorgaan (vertegenwoordigd in de gemeenschap van de ambtsdragers die reeds zijn geordineerd) én van de mensen aan hen toevertrouwd. Omdat het ambt niet op zichzelf staat, maar verbonden is met de andere zekeringen van de traditie moeten zij goed thuis zijn in de Schrift en de betekenis van de *regula fidei*. Zij moeten deze niet alleen cognitief weten maar ook in hun leven blijf geven dat zij in de geloofstraditie geworteld zijn. Zij getuigen in hun spreken en levenshouding dat zij deel hebben aan het leven dat door Christus geschonken is. Dat is de basis waarop zij van de collegae en van het volk vertrouwen kunnen krijgen.

Elke gemeente moet door zo'n voorganger geleid worden. De genoemde kwalificaties zijn andere dan pure opleidingscriteria. Opleidingscriteria zijn altijd secundair ten opzichte van de levende presentatie van de traditie. Wie die het beste kan bewaren moet ambtsdrager en leider van de gemeente worden en dat altijd in de gemeenschap van alle ambtsdragers overal en altijd en in de gemeenschap met het gehele godsvolk. De opleiding is daaraan ondergeschikt.

Dat betekent een heel andere benadering dan nu gangbaar is, waarbij de opleiding dominant is in het bepalen voor de toelating tot het ambt. Het

gaat allereerst voor het staan in de waarheid, die de gemeenschap met Christus is, leven uit de Schrift en de traditie van het geloof. Soms zal daartoe een academisch opgeleide theoloog de meest aangewezen persoon zijn, soms een HBO'er, soms iemand met een heel andere opleiding die het geleerd heeft in de omgang met de Schrift in het leven.

Dat impliceert verschillende dingen:

- a. De bevoegdheid tot het ambt wordt losgemaakt van de opleiding. De situatie is dan meer te vergelijken met die van rabbijnen in het Jodendom: kennis van de Schriften, de geloofstraditie en persoonlijke levenshouding is de bepalende factor.
- b. Mensen met een gedegen theologische opleiding zullen eerder gekwalificeerd zijn dan zonder zo'n opleiding. Van wie jarenlang theologie gestudeerd heeft, mag worden verwacht dat hij eerder deze taak kan dragen dan een ander zonder studie.
- c. Een theologische studie die vooral waarde heeft voor het predikantschap is met name gericht op onderzoek van de Schrift en de verwerking van de *regula fidei* in de traditie, bij voorkeur gepaard met de vorming van de persoon in wijsheid en dienst. De huidige nadruk op de agogische training is een misverstaan van het ambt.
- d. Er is geen centrale toegang meer tot het ambt. Examens en geschiktheidsbeoordelingen mogen er zijn, maar ze behoren niet tot de criteria van het ambt. De keuze wordt door de zittende ambtsdragers gemaakt uit de leden van de kerk, al dan niet met diploma's, die men roepen wil om een specifieke plaats in te nemen.
- e. Een veel grotere distantie tussen examens en ambt is ook nodig omdat de nauwe relatie tussen beide de indruk geeft dat wie geslaagd is voor het examen en psychologisch goed bevonden, ook gekwalificeerd is voor het ambt. Dat gaat aan de kern van het ambt volledig voorbij: is deze mens de aangewezen persoon om de gemeente te leiden in de Schrift volgens de *regula fidei* in een geloofstraditie waarin hij volledig is opgenomen? Dat betekent dat vragen van de leer veel belangrijker worden dan het academische examen.

De nadruk op het academische examen heeft ertoe geleid dat allerlei mensen leiding zijn gaan geven aan de kerk die niet geworteld zijn in de *regula fidei*. En daartegen was nu juist het ambt een wapen. De Amerikaanse theoloog Bruce McCormick heeft erop gewezen dat de individualisering van het theologisch onderzoek tot gevolg heeft gehad dat men in de kerk vooral privé-meningen is gaan verkondigen en dat ook

gemeenteleden zo met de waarheid omgaan.¹⁵ Theologiebeoefening hoort echter een zaak van de gemeenschap te zijn. Het is merkwaardig dat juist theologen zulke *Einzelgänger* zijn, terwijl men in de *sciences* in teams werkt waarin men zich beweegt in een uitgesproken onderzoekstraditie. De zwakte van de academische theologie is niet dat zij te kerkelijk gebonden is, maar dat ze te vrij is. Dat is niet alleen haar zwakte vanuit geloofsoptiek, dat is die ook vanuit de optiek van organisatie en kwaliteit van wetenschap.

Vanuit deze visie op het ambt blijkt de opleiding een heel andere plaats te krijgen. De discussie over HBO en WO is irrelevant. Het is meer een zaak dat het goed is als mensen hoog zijn opgeleid in de theologie – en het is nog meer een zaak dat zij *goed* zijn opgeleid – met kennis van de bronnen en de interpretatiekaders van het geloof. Zulke mensen kun je om een boodschap sturen. Die opleiding is geen garantie. Ze is zelfs geen voorwaarde – ze is alleen een waardevolle steun om mensen bekwaam te maken om te leren wie Jezus Christus is.

A. van de Beek is hoogleraar symboliek aan de Faculteit Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit en bijzonder hoogleraar systematische theologie aan de Universiteit van Stellenbosch (Zuid-Afrika)

¹⁵ Bruce L. McCormack, 'The end of Reformed Theology? The voice of Karl Barth in the Doctrinal Chaos of the Present', in W. M. Alston Jr. and M. Welker (eds.), *Reformed Theology: Identity and Ecumenicity*, Eerdmans: Grand Rapids (Mi)/ Cambridge (UK), 2003, 46-64.